

Sivistävää keskustelua 28.2.2023

Aihe: **Maailma - Maailmankuva**

Keskustelussa tuli jälleen hyvin esiin monia väittämiä, kysymyksiä ja mahdollisia vastauksia. Tässä yhteenveto aihepiireittäin.

Määritelmiä

Jokaisella yksilöllä on oma maailmankuva, johon vaikuttaa:

- Menneisyys
  - Kokemukset
  - Muistot
- Nykyisyys
  - Aistit
  - Tunteet
- Tulevaisuus
  - Näkemykset (suunnitelmat)
  - Muiden yksilöiden huomioiminen (moraali)

Myös yksilön ulkopuoliset (tai niiltä tuntuvat) asiat vaikuttaa yllä mainittuihin seikkoihin:

- Koti
- Yhteisöt
- Perimätieto

Toki jonkinlainen maailmankuva muodostuisi myös täysin yksin, kuvitteellisessa, tyhjiössä.

Maailma on joko tosiasiallinen, yksilöiden ulkopuolinen asia, jota voidaan tutkia, **tai**

vain maailmankuvaan sisältyvä harha:

- ”Onko edes maailmaa, jos kaikki tieto siitä saadaan aistien kautta?”
- ”Mitä jos maailma on yhtä ihmistä varten luotu simulaatio?”

Esille tuotiin myös maailmankatsomus, jolle ei englannin kielestä löydy vastinparia. Se jakaa käsitteen maailmankuvan kanssa *{world view}*.

Maailmankatsomus voi olla maailmankuvaa laajempi käsite joka sisältää maailmankuvan, mutta lisää esimerkiksi moraalin,

tai

se voi olla vain ne keinot jolla maailmankuva luodaan.

Jälkimmäisestä kaksi esimerkkiä

Esimerkki 1:

- Maailma on kuin maasto

- Kaikista maailmakuvista irrallinen kokonaisuus, joita on vain yksi
- Maailmankuva on kuin kartta
  - Yksi mahdollinen tapa ilmaista maailman tila.
    - Koko, tarkkuus ja sisältö eroavat toisista maailmankuvista (esim. vanhoissa kartoissa reikiä ja merihirviöitä!)
- Maailmankatsomus on kuin kartan piirtäminen
  - Riippuu yksilöstä, miten maailman hahmottaa
    - eri kiinnostuksen kohteet:
      - reitit
      - maanmuodot ja luonto
      - kaupungit ja kylät
      - nähtävyydet
  - Ja miten oman maailmankuvansa rakentaa
    - eri mitta- ja piirtotyökalut
    - eri taito- ja kokemustasot

Esimerkki 2:

- ”Pöytä” kuuluu maailmaan
  - Kaksi yksilöä huomaa jonkin yhteisen asian olevan olemassa ja ”pöytä” on sille sopiva nimitys tähän hätään.
- Maailmankatsomus auttaa ymmärtämään minkälainen asia ”pöytä” on
  - Tieteellinen maailmankatsomus ehdottaa tutkimaan ”pöytää”, jolloin huomaa, että se koostuu kovasta aineesta
  - Toisenlainen maailmankatsomus voi, syystä tai toisesta, päätyä kuvaamaan ”pöytää” pehmeänä asiana.
- Maailmankuva rakentuu maailmankatsomuksen avulla
  - Tieteellinen maailmankuva sisältää tiedon ”pöydän” kovuudesta
  - Toisenlainen maailmankuva sisältää tiedon ”pöydän” pehmeystä
- Maailmankuva johtaa toimintaan maailmassa
  - Tieteellinen maailmankuva **ei kannusta** lyömään päätä ”pöytään”
  - Toisenlainen maailmankuva **ei varoita** lyömästä päätä ”pöytään”

Maailmankuvan sisällöstä

Maailmankuva voi olla poliittinen suuntaan tai toiseen. Tämä voi hiertää yksilöiden välisiä suhteita.

Esimerkiksi kaverien välisessä keskustelussa tuli ilmi, että kaveri aikoo äänestää erästä [nimeltä mainitsematonta] puoluetta. Tästä toinen ahdistui, mutta asia saatiin purettua etsimällä poliittisten näkemysten yhtäläisyyksiä eroavaisuuksien sijaan.

”Tarvitseeko maailmankuvan olla perusteltu?”

Ei, mutta jos elää täysin omien kuvitelmiensa ja sääntöjensä mukaan, saa kyllä kuulla siitä muilta kanssaeläjiltä.

Ihmisillä on myös sisäsyntyisiä pidäkkeitä mielivaltaisen toiminnan esteinä, jotka ovat olemassa syystäkin.

”Jos pidäkkeet poistettaisiin täysin, elämästä ei tulisi mitään”

”Suurin osa ajatuksista kuraa, ei helmiä”,
mutta aina välillä kurasta löytyy helmiä ja ne tulee ottaa käyttöön.

Yleisellä tasolla yksilöiden maailmankuvat onkin muuttuneet vuosikymmenien ja satojen vuosien aikana. Nykyään ”länsimaissa” sallitaan yksilöiden erilaiset ominaisuudet, esimerkiksi:

- Uskomukset (ei enää uskonnollisia vainoja, noitavainoja)
- Seksuaalisuus (ei enää laillista syrjintä ja laitonkin vähenemään päin)

Valitettavasti suunta ei ole kaikkialla kohti yksilöllisyyttä

- Iranissa ja monessa muussa Lähi-idän valtiossa yksilöille langetetaan ankaria rangaistuksia juuri yksilöllisyyttä rajoittavien sääntöjen rikkomisesta.
  - Vertaa nyky-Irania aikaan ennen 1970-luvun vallankaappausta

Maailmankuvan päivittämisestä

Maailmakuva voi kuplautua, jos kehollinen ja henkinen ympäristö on liian rajallinen ja muuttumaton. Tätä voi ehkäistä:

- Matkustelemalla
- Lukemalla
- Keskustelemalla (kuten hyvin tiedämme!)
  - Asiallinen, jopa kilpailuhenkinen, keskustelu ”kivaa” ja opettavaista, jos pyritään ratkomaan ajatusten vastakkainasettelun esille tuomia ristiriitoja.
    - ”Moderni ihminen suvaitsee epätietoisuutta” Mutta suvaitseeko ristiriitoja?
    - Jos ristiriitoja ei ratkota niiden taustalla väijyvät ennakkoluulot voivat jopa pahentua.

Ulkoapäin voidaan yleistää, että on olemassa esimerkiksi ”venäläinen”, ”kiinalainen” tai ”yhdysvaltalainen” maailmakuva. Tässä ajatuksessa on totuuden siemen, mutta sen käyttö johtaa herkästi ennakkoluuloihin.

Ennakkoluulossa monimutkainen asia typistetään muutaman tiedonmurusen perusteella yksinkertaisempaan muotoon ja sen perusteella tehdään oletuksia.

Ennakkoluulojen sijaan pitäisi ”nähdä järjen kirkas ääni” ja pyrkiä päivittämään maailmankuvaa uuden tiedon perusteella.

Päivittäminen vaatii tietoa.

Ennen vanhaan ihmiset elivät pienissä heimoissa, joten tietoa oli saatavilla rajallisesti ja harvoista aiheista.

Nykyään eletään ”maailmankylässä”, jossa tietoa on saatavilla yli äyräitten kaikenlaisista aiheista.

- Tieto leviää nopeasti yksilöltä toiselle myös maailmanlaajuisesti
- Tiedon puute ei ole enää este tai tekosyy
  - Mutta tiedon läpikäynti haastavaa

- Liiallinen tieto voi aiheuttaa painetta ja huolta asioista joihin ei voi mitenkään vaikuttaa
  - Sota, nälänhätä, yms. jossain kaukana oman elämän ulkopuolella
  - Uutiset erityisesti sisältää enemmän kielteisiä tapahtumia ja uhkakuvia myönteisten tapahtumien ja toivekuvien sijaan.

Maailmankuvan rajallisuudesta

Maailma ei mahdu maailmankuvaan. On pakko tyytyä rajalliseen kuvaan, mutta kuva voi olla liiankin rajallinen.

Mustavalkoinen ajattelu johtaa äärimmäiseen maailmankatsomukseen. Esimerkiksi: ”Elä ainoastaan hetkessä.”

tai

”Pakkomielleisesti tutki kaikki mahdollisuudet ennen päätöstä.”

Matematiikan avulla maailmaa ei voi täysin ymmärtää, koska on todistettu, että kaikissa matemaattisissa järjestelmissä on todistamattomia aukkoja, joiden selittäminen vaatii uusia järjestelmiä, joissa on jälleen aukkoja, jne. (Gödelin epätäydellisyyslause)

Myös alkulukusokkelo *{prime number maze}* -väittäjä (varsinaisesta kokeesta ei löytynyt lähdettä) mahdollisesti paljastaa tutkimisen ja ymmärtämisen rajat.

- Jos hiiren laittaa sokkeloon, jossa on käännyttävä tietyn suoraviivaisen säännön mukaan (jokainen, joka toinen, joka kolmas risteys, jne.), hiiri oppii säännön ja löytää juuston.
- Jos hiiren laittaa sokkeloon, jossa on käännyttävä jokaisen alkuluvun kohdalla (luku joka on jaollinen ainoastaan itsellään ja luvulla 1), hiiri ei opi sääntöä ja jää vaille juustoa.

Kysymys kuuluu: onko myös ihmisen kohdalla olemassa samanlaisia maailmaan liittyviä kummallisuuksia jotka jäävät ikuisiksi arvoituksiksi, vaikka ihmiset osaavatkin tieteen avulla luoda monimutkaisia työkaluja?

Tieteestä ja tutkimisesta

Mikä on tieteellisen kehityksen mitta?

Onko vehnä lajina (evoluution mittapuulla) ihmistä kehittyneempi?

Vehnäähän on määrällisesti huomattavasti enemmän kuin ihmisiä.

”Villin **vehnän** vapaa sielu kahlittiin markkinatalouden orjaksi”?

vai

”Villin **ihmisen** vapaa sielu kahlittiin maatalouden orjaksi”?

Ehkä kyseessä onkin molempien lajien yhteinen voittokulku.

”Ajattelen siis olen, mutta... voiko järkeen ja johdonmukaiseen ajatteluun luottaa?”

Tieteen ulkopuolelle jää kaikki väitteet, joita ei ole mahdollista todistaa vääräksi ja niitä on paljon.

Yliluonnollisesta

”Onko revontulet ketunhäntiä taivaalla?”

”Onko maahisia olemassa?”

”Laajentaako jälleensyntymä maailmankuvaa?”

”Avaako jooga kolmannen silmän jonka avulla voi nähdä itsensä ruumiin ulkopuolelta vai onko kyseessä vain aivojen tuottama aistiharha?”

Luonnontiede tutkii luontoa ei yliluontoa, joten tämänkaltaisia väittämiä ei voi todentaa.

- Kaikki on mahdollista vaikkakin moni asia vaikuttaa täysin epätodennäköiseltä (ja onkin).
- Tieteen tekijän (tieteilijän?) ei tulisi täysin poissulkea tämänkaltaisia kysymyksiä vaikka se onkin yleistä. *{pseudoskepticism}*

Jos joku sisällyttää tämänkaltaisia väittämiä maailmankuvaansa, mikä on lopputulos?

Tulevaisuuden (kauhu)kuvista

Elämmekö simulaatiossa? Siinä vasta kysymys.

Joko elämme alkuperäisessä todellisuudessa *{base reality}* tai keinotekoisessa todellisuudessa *{simulated reality}*. Vaihtoehtojen todennäköisyyttä voi hahmotella näin:

- Tieteen kehitys kiihtyy kokoajan
- On helppo olettaa, että jossain vaiheessa keksitään keinot siirtää ihmisen tietoisuus keinotekoiseen todellisuuteen, johon yksilö uppoaa kuin uneen.
  - Vaatii suoran tietokoneyhteyden aivoihin (jota kehitetään jo, esim. Neuralink)
  - Vaatii paljon energiaa (fuusiosta, joka on saatavilla vain ”20 vuoden päästä”)
  - Vaatii tekoälyä luomaan maailmoja (joiden kehitystä tuskin voi kukaan estää)
- Näitä keinotekoisia todellisuuksia voitaisiin luoda kaikenlaisista syistä
  - Viihteeksi (seuraava askel virtuaalilaseista)
  - Kaikenlaiseen harjoitteluun (*”I know Kung Fu”*)
  - Elääkseen pidempään
    - keinotekoinen elämä mahdollisesti tapahtuisi nopeammin, koska kyse on suorasta hermojen ärsyttämisestä, eli yksilö ehtisi kokea enemmän samassa rajallisessa ajassa.
  - Vangitsemiseen?
  - Kiduttamiseen?!
- Näin ollen, jos emme elä alkuperäisessä todellisuudessa, elämme vain yhdessä näistä keinotodellisuuksista, joita on käytännössä loputon määrä, koska

- Alkuperäisen todellisuuden ihmiset luovat miljoonia keinotodellisuuksia vuodessa/kuukaudessa/päivässä (?)
- Ei olisi mahdollista tietää onko juuri meidän keinotodellisuus luotu vuonna 2050 vai 20 500 vai 205 000?
- Todennäköisyys asua alkuperäisessä todellisuudessa on siis lähes nolla ($1 / \sim\infty = \sim 0$)

Kauhukuvaksi asia muuttuu, kun otetaan huomioon tietoiset tekoälyt. *Roko's Basilisk* -ajatusleikki toteaa, että on parasta alkaa jo nyt kohtelemaan tekotietoisia olentoja ajatuksen tasolla reilusti, ei siis pelkkinä ihmisiä palvelevina koneorjina, koska muuten jotkin niistä voi tulevaisuudessa kostaa juuri niille, jotka eivät olleet "hyviksiä".

- Vertaa ikuiseen kadotukseen ja anekauppaan

Juuri keinotodellisuuksia voisi hyväksikäyttää karmeissa kostoissa.

Mieti kahdesti ennen kuin asennat hermosirun aivoihisi, ystävä hyvä.

Unien tulkinnasta

Maailmankuva muuttuu unessa, koska sekä maailma, että yksilön tavoitteet muuttuu. Unikuva toki katoaa usein heti herätessä, mutta jotkut kirjoittavat unensa ylös saman tien, jolloin niitä voi tulkita vaikka koko seuraavan päivän!

Sivuhuomio: Unipäiväkirjan (yökirjan?) pitäminen kuulemma lisää valveunien todennäköisyyttä, jolloin uneen voikin viedä oman maailmankuvansa.

Unet luultavasti vain kemiaa, mutta yliluonnollisesti ajatteleva näkee yhteyden astraalitasoihin.

Nykyisten tekoälyjen, eli keinotekkoisten hermoverkkojen, tutkiminen saattaa auttaa ymmärtämään unia.

Vuonna 2015 tutkittiin kuvia tunnistamaan koulutettuja hermoverkkoja ja huomattiin, että niiden kerroksiin oli tallentunut kuvien rakenteeseen liittyvää tietoa:

- Alimmissa kerroksissa yksinkertaisia muotoja kuten viivoja
- Ylemmissä kerroksissa jopa kokonaisia kuvia, kuten kasvoja eri kulmista

Kun tällainen hermoverkko ajettiin toiseen suuntaan, se kykeni tunnistamisen sijaan lisäämään kuvaan uusia asioita, kuten koiria ja kaloja. Kun tätä toistettiin monta kertaa peräkkäin, päädyttiin tietynlaiseen uneksimiseen, jossa verkko sattumanvaraisesti kuvitteli uusia asioita aikaisemmin kuvittelemansa kuvan päälle.

Kattavampi selitys:

<https://ai.googleblog.com/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html>

Tätä uneksimista on käytetty taiteessakin.

Esimerkkinä Sin Cos Tan -yhtyeen musiikkivideo:

https://www.youtube.com/watch?v=ADlqIb4_abA

Kannattaa myös pysäyttää video ja kiinnittää huomiota erityisesti siihen, minkä näköisiä ihmishahmoja kone onnistui luomaan.